

חיות פלא מדברות

הרב אליצור סגל

בדברי חז"ל נמצאים בכמה מקומות סיפורים על חיות מופלאות מדברות. להלן נבחן את הסיפורים הללו לפי מקבילותיהם.

עכברים

בירושלמי (דמאי פ"א ה"ג) מסופרים שני מעשי פלא על ר' פנחס בן יאיר והעכברים:

המעשה הראשון:

רבי פינחס בן יאיר אול לחד אתר. אתון לגביה, אמרון ליה: עכבריא אבל עיבורן! גזר עליהן וצמתון. שרון מצפצפין. אמר לון: ידעין אתון מה אינון אמרין? אמרו ליה: לא! אמר לון: אמרן דלא מתקנא. אמרו ליה: עורבן. וערבון ולא אנכון.

תרגום חופשי: ר' פנחס בן יאיר בא למקום אחד. באו אליו תושבי המקום. אמרו לו: העכברים אוכלים את תבואתנו. גזר עליהם ר' פנחס בן יאיר על העכברים והתאספו. צפצפו והתרגשו. אמר להם ר' פנחס בן יאיר לאנשי המקום: אתם יודעים מה הם מצפצפים? אמרו לו: לא! אמר להם: הם מתלוננים על שאינכם מפרישים תרומות ומעשרות. אמרו לו תושבי המקום: הפרש בשבילנו. והפריש בשבילם ר' פינחס בן יאיר והלכו להם העכברים.

המעשה השני:

מרגלי מן מלכא סרקיא נפלת ובלעת חד עכבר. אתא לגבי ר' פינחס בן יאיר. אמר ליה: מן אנא חברי? אמר ליה: לשמך טבא אתית. גזר עליהון וצמתון. חמא חד מגבע ואתי. אמר: גבי ההן נינהו. וגזר עלוי ופלטה.

תרגום חופשי: מרגלית של המלך אבדה ובלע אותה עכבר אחד. בא לפני ר' פנחס בן יאיר ובקש ממנו עזרה. אמר לו ר' פינחס בן יאיר: וכי תִּפְּר [מומחה ללכידת בעלי חיים] אני? אמר לו: לכבוד שמך הטוב באתי. גזר עליהם ר' פינחס בן יאיר על העכברים ונתאספו. ראה אחד מנסה להתחבא מאחורי כולם. אמר: זה בוודאי גנב את המרגלית. גזר עליו ופלטה.¹

1 סיפור זה מזכיר את הסיפור על החלילן מהמליין. אבל בסיפור הגרמני, החלילן מבקש שכר וכשלא נתונים לו את מה שביקש הוא נוקם באנשי העיר ולוקח את ילדיהם. ואילו הרב היהודי אינו מבקש שום תגמול פרט לכך שהמלך יכיר בכבודם של חכמי ישראל.

ונשאלת השאלה: מי הם עכברים הללו? ובכן, בגליל העליון יש כפר בשם עכברא, והוא נזכר בכמה מקומות בדברי חז"ל, כגון:

ויקרא רבה טז, ב :

"מי האיש החפץ חיים" (תהלים לד, ד). מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לציפורי, והיה מכריז ואמר: מן דבעי למיזבן סם חיים - ייתי ויסב. עאל להדא עכברא. קרב לביתיה דר' ינאי.

תרגום חופשי: מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לעיר ציפורי, והיה מכריז ואומר: מי שרוצה לקנות סם חיים, יבוא ויקנה. בא לכפר עכברא. התקרב לביתו של ר' ינאי.

ירושלמי ערובין פרק ח הלכה ד :

ר' יעקב בשם שמואל: תלמידיו דר' יוחנן סלקין לעכברי וסמכין על הדא דר' ינאי.

תרגום חופשי: ר' יעקב בשם ר' שמואל אומר: תלמידיו של ר' יוחנן היו עולין לכפר עכברא בשבת וסומכים על העירוב שהתקין ר' ינאי.

נמצא משני המקורות הללו שהעכברים הם תושבי כפר עכברא שבגליל. ייתכן שהכפר נקרא כפר עכברא בגלל שתושביו היו עניים כעכברים, ולפיכך כשהבטיחו תושבי המקום לר' פינחס בן יאיר שיפרישו מעשרות עניים כהלכתן, לא נזקקו עוד לגנוב. עוד ייתכן שבגלל עוניים התמחו בגנבות, ושאת המרגלית של השליט גנב אחד מבני כפר עכברא, וכשאסף ר' פינחס בן יאיר את תושבי הכפר וראה את האיש מסתתר מאחורי חבריו, הבין שהוא הוא האיש שהוא מחפש. ודווקא מתוך ניסיונו זה הבין ר' פינחס בן יאיר שהוא הוא הגנב וגזר עליו להחזיר את המרגלית.

עגלים

ירושלמי כתובות פרק יב הלכה ג (וכן בכלאים פרק ט הלכה ג):

רבי הוה יתיב ליה בציפורין שבעה עשר שנין, וקרא על גרמיה "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" (בראשית מז, כח) - ויחי יהודה בציפורין שבע עשרה שנין. ומן גוביהן עבד תלת עשרה שנין חשיש שינוי. אמר רבי יוסי בי רבי בון: כל אותן שלש עשרה שנה לא מתה חיה בארץ ישראל, ולא הפילה עוברא בארץ ישראל. ולמה חשיש שינוי? חד זמן הוה עבר. חמא חד עיגל מיתנכיס. געה ואמר ליה: רבי, שיזבי! אמר ליה: לכך נוצרתה. ובסופא היך אינשמת? חמתון אין קטלון חדא קן דעכברין. אמר לון: ארפונון. "ורחמיו על כל מעשיו" (תהלים קמה, ט) כתיב.

תרגום חופשי: רבי יהודה הנשיא גר בצפורי שבע עשרה שנה וקרא על עצמו: "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" - ויחי יהודה בציפורי שבע עשרה שנה. ומאותן

שבע עשרה שנה שלוש עשרה שנה סבל מכאב שיניים. ובאותן שלוש עשרה שנה לא מתה שום יולדת בארץ-ישראל ולא הפילה שום אישה בארץ-ישראל. ולמה חש בשיניו? פעם אחת היה עובר, ראה עגל אחד נשחט. געה העגל ואמר לו רבי, הצילני!. אמר לו רבי: לכך נוצרת. ולבסוף איך התרפא? ראה אותם הורגים קן של עכברים. אמר להם: הניחו להם, הרי נאמר: "ורחמיו על כל מעשיו".

ניתן לומר שהעגל לא דיבר עם רבי אלא התחכך בו וגעה, והבין רבי שהעגל רוצה שיציל אותו רבי מן השחיטה, אך רבי מסר אותו בידי השוחטים. כתוצאה מנקיפות המצפון שהיו לו, סבל מכאב שניים. כאב זה התרפא רק לאחר שהציל עכברים מן המיתה וכיפר במעשהו על שלא שחרר את העגל. אולם לאחר השוואה עם מקבילה למעשה זה, מצטיירת תמונה אחרת.

מדרש תנחומא (פרשת וישב, סימן ג, ד"ה (ג)):

מעשה באנטונינוס שבא לקיסרין, ושלח אחר רבינו הקדוש, והלך עמו ר' שמעון בנו ור' חייא הגדול. ראה ר' שמעון שם לגיון אחד נאה ומשובח ראשו מגיע לקפאליס של עמודים. אמר לו לר' חייא: ראה כמה פטומין עגלין של עשו! נטלו רבי חייא והוליכו לשוק והראהו סל של ענבים ושל תאנים והזובין עליהם. אמר לו רבי חייא: זובין אלו ואותו לגיון שוין. כשעלה ר' שמעון אצל אביו, אמר לו: כך אמרתי לר' חייא וכך השיב לי. אמר לו: כל כך נתן רבי חייא הבבלי ממש שהשוה אותן לזובין? לפי שלגיונים אלו אינן ספונין לכולם, אבל זובין הקב"ה עושה שליחותו בהן. שנאמר: "והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזוב אשר בקצה יאורי" וגו' (ישעיהו ז, יח).

בסיפור זה, העגל הוא לוחם צעיר. ר' שמעון מכנה את הלגיונר הרומאי בשם עגל. אם כן, גם אותו עגל שבסיפור הקודם אינו אלא לוחם חירות ברומאים. ראה רבי את הרומאים מוציאים אותו להורג. ביקש הלוחם מרבי שישתדל עבורו אצל הרומאים. רבי סירב לבקשתו ואמר לו שימסור את נפשו על קדושת השם, משום שלכך נוצר. לאחר מכן סבל רבי מנקיפות מצפון עד שבא לעזרתם של העכברים, הלוא הם לוחמי המחתרת המסתתרים כעכברים, ואז פסקו נקיפות מצפונו ונרפא כאב שיניו.

ציפורים

זוהר, הקדמה, יא ע"א:

ר' פינחס הוה שכיח קמיה דר' רחומאי בכיף ימא דגנוסר, ובר נש רב וקשישא דיומין הוה, ועינוי אסתלקו מלחמי. אמר לרבי פינחס: ודאי שמענא דיוחאי חברנא אית ליה מרגלית אבן טבא, ואסתכלית בנהורא דההיא מרגלית נפקא כנהירו דשמשא מנרתקה ונהרא כל עלמא, וההוא נהורא קאים משמיא לארעא ונהיר כל עלמא, עד דיתיב עתיק יומין ויתיב על כרסיי' כדקא יאות, וההוא נהורא כליל כלא בביתך, ומנהורא דאתכליל בביתך נפק נהירו דקיק וזעיר ונפיק לבר ונהיר כל עלמא זכאה חולקך. פוק ברי, פוק, זיל אבתריה, דההיא מרגלית דנהיר עלמא, דהא שעתא קיימא לך. נפק

מקמיה וקאים למיעל בההיא ארבא ותרין גוברין בהדיה. חמא תרין צפרין דהוו אתיין וטסין על ימא. רמא לון קלא ואמר: צפרין צפרין דאתון טאסין על ימאף חמיתון דוך דבר יוחאי תמן? אשתהי פורתא. אמר: צפרין, צפרין, זילו ואתיבו לי. פרחו ואזיל. עאלו בימא ואזלי להון. עד דנפק הא אינון צפרין אתיין ובפומא דחדא מנייהו פתקא חדא וכתב בגוזה דהא בר יוחאי נפק מן מערתא ור' אלעזר בריה.

תרגום חופשי: ר' פנחס בן יאיר היה מצוי לעתים קרובות אצל רב רחומאי, שהיה אדם זקן ועיניו שוב לא ראו. פעם אחת, כשבא אליו, אמר לו: אני רואה שליוחאי חברי [אביו של ר' שמעון בן יוחאי] יש אבן טובה שמאירה את כל העולם [כלומר ר' שמעון בן יוחאי] שתביא את הקב"ה לישב על כסאו כראוי, לך לקראתו, לך לקראתו, כי השעה משחקת לך [כלומר הוא ילמדך סתרי תורה]. הלך ר' פנחס בן יאיר ושט בכינרת בסירה עם עוד שני אנשים אתו, וראה שתי ציפורים טסות על פני המים. אמר: ציפורים, צפורים, ראיתן את המקום שבר יוחאי נמצא בו? המתין מעט ואמר: ציפורים ציפורים, לכו והשיבו לי! הלכו הציפורים. עד שיצא ר' פנחס בן יאיר מן היס, חזרו הציפורים ובפי אחת מהן פתק אחד וכתוב בו שר' שמעון בר יוחאי ור' אלעזר בנו יצאו מן המערה.

גם כאן הציפורים אינן אלא אנשי העיר ציפורי הנזכרים פעמים הרבה בתלמוד וגם במאמרנו לעיל, אבל נוסף עוד מקור המעיד שרבים מהם היו לוחמי חירות שנלחמו ברומאים ונאלצו להסתיר את זהותם.

ירושלמי יבמות פרק טז הלכה ג:

ביומי דארסקינם מלכא הויין ציפוראי מתבעין, והוון יהבין איספלני על נחיריהון, ואינון לא מתחכמין. ובסיפא איתמר עליהון לישן ביש, ואיתצידון כולהון.

תרגום חופשי: ביומי ארסקינוס המלך היו בני ציפורי מתבקשים על ידי השלטונות, והיו נותנים אספלנית על חוטמם, ולא היו השוטרים מכירים אותם, עד שנאמר עליהם לשון הרע, וניצודו כולם.

גם הציפורים שהעבירו ידיעות מר' שמעון בן יוחאי לר' פינחס חתנו היו אנשי מחתרת השומרים על זהותם בסוד. ואולם ייתכן גם שהציפורים הוא כינוי לאנשים שנאלצו להסתיר את זהותם, ולא דווקא לבני ציפורי, על פי: —"כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל הכנפים יגיד דבר" (קהלת י, כ).